

Giuseppe Capriotti – Valentina Živković

Jaz između teksta, slike i rituala kao ikonološki problem: dva primjera s jadranske obale

Kroz raspravu o dvjema analizama (*case studies*) autori teksta suočavaju se s klasičnom temom ikonoloških studija - kompleksnim odnosom teksta i slike. Navedeni primjeri pojašnjavaju kako se namjera umjetnika ili naručitelja, a time i dublje značenje slike, ne otkriva u točnim podudarnostima između teksta i slike, već ponajprije proizlazi iz prepoznavanja njihovih razlika. Jaz između teksta i slike često svoje izvore ima u liturgiji ili ga se pak može objasniti povezivanjem s ritualima u koje su slike uključene. Prvi će se primjer usredotočiti na analizu *Usnuća Djevice*, djela koje je u prvoj polovini 15. stoljeća naslikao Olivuccio di Ceccarello za crkvu Male braće u Sirolo (blizu Ancone, u pokrajini Marche). Slikar je odabrao epizode iz *Zlatne legende* i odlučio ih prikazati na osebujan način: ponižene je Židove portretirao u vrijeme njihove kazne (a ne spasenja, čime priča završava), te je u prikaz umetnuo temu nagrade ponuđene Tomi, koja se gotovo nikada ne nalazi na bizantskim ikonama. Znakovit napad na sliku Židova odražava običaj takozvane "kiše kamenja", koji se provodio u Italiji i Španjolskoj za vrijeme Velikog tjedna. U to su vrijeme kršćani običavali kamenovati domove i imovinu Židova kako bi gradsko područje u kojem se uprizorivala Pasija "očistili" od nazočnosti nevjernika. Čin napada na židovsku imovinu u okviru liturgijskih svečanosti, prihvaćen od Crkve, objašnjava ožiljke na licima Židova na slici i pojašnjava razlog slikareva izbora pojedinačnih scena iz *Zlatne legende*, s namjerom naglašavanja negativne uloge Židova nasuprot onoj pozitivnoj koju je odigrao nevjerni apostol Toma. Drugi se primjer nalazi s druge strane Jadranskoga mora, u crnogorskome priobalnom gradu Kotoru, a u centar interpretacije donosi odstupanja od bizantskih ikonografskih rješenja, koja nastaju poradi posebnih zahtjeva katoličke liturgije tijekom Velikoga tjedna. Freske u apsidi crkve Svete Marije Koledate u Kotoru vjerojatno su naslikane u prvim desetljećima 14. stoljeća te otkrivaju bizantsko-gotički umjetnički izraz (*pictura graeca*). Ciklusi Pasije i Ukazanja uskrsloga Isusa raspoređeni su u tri registra oko središnjeg prizora Raspeća. U donjem registru izbor scena preuzet je iz narativnoga konteksta. Ovaj je registar najbliži oku promatrača i čini se da zapravo sažima značenje cjelokupnog programa – dogmu transubstancijacije. Odabir prizora ima osobito simboličko značenje i tvori cjelinu s euharistijskim obredima *depositio*, *elevatio* i *visitatio* koji se vrše u apsidi. Ovaj je rad usredotočen na prepoznavanje međusobnog odnosa teksta, slike i rituala. Pozornost je posvećena uzajamnom djelovanju ovih različitih sastavnica, koje se tradicionalno proučavaju zasebno u okviru povijesti umjetnosti, povijesti religije i povijesti društva. Propovijed, crkveno poimanje umjetnosti, svakodnevnih religijskih običaja i pobožnost vjernika promatraju se kao međuovisni, a ne kao neovisni, faktori. Podudarnosti, ili, pak, proturječnosti (kao u naša dva primjera) između riječi (pisane i izgovorene), vizualnih umjetnosti i propovijedi predstavljaju jasan izraz vjerskih preokupacija i dominantnih religijskih tema u proučavanome podneblju.